

Կ Ա Ր Ծ Ի Ք

Ը.00.08 «Տնտեսության մաթեմատիկական մոդելավորում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար ներկայացված, Ռոմիկ Արմենի Ղազարյանի՝ «ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի աճի ուղիների տնտեսամաթեմատիկական գնահատումը» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ

Արենախոսության թեմայի արդիականությունը

Բնակչության կենսամակարդակը տնտեսական կարևոր կատեգորիա է, որը հանդես է գալիս որպես տնտեսական ու սոցիալական հարաբերությունների ընդհանրացված արտահայտություն՝ բնութագրելով ցանկացած հասարակության սոցիալ-տնտեսական վիճակը: Բնակչության կենսամակարդակի գնահատումը հանդիսանում է ցանկացած երկրի սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության առանցքային գործիքներից մեկը, իսկ նրա աճը կարևորագույն հիմնախնդիրներից մեկն է ցանկացած պետության համար, որոնցից յուրաքանչյուրը որդեգրում է այս կամ այն ռազմավարությունը՝ կախված տարածաշրջանից, տնտեսական զարգացման մակարդակից և պոտենցիալ հնարավորություններից:

Տնտեսական աճը կենսամակարդակի բարձրացման համար առանցքային դեր ունի, սակայն եկամուտների՝ անգամ սրընթաց աճը, կարող է չհանգեցնել ցանկալի արդյունքի: Կենսամակարդակն իրապես բարձրացնելու համար առավել կարևոր գործոն է համարվում բնակչության զարգացումը: Որպես մարդկային գործունեության վերջնական նպատակ, մարդկային զարգացումը, արտացոլելով յուրաքանչյուր անհատի ազատությունների և ընտրության հնարավորությունների ընդլայնումը, վերջին տարիներին շատ ավելի է կարևորվում, քան տնտեսական աճը:

Բնակչության կենսամակարդակը պայմանավորված է նաև տվյալ երկրում անհավասարության մակարդակով: Առանց անհավասարության մակարդակը գնահատելու՝ հնարավոր չէ ճիշտ գնահատել տվյալ երկրի բնակչության կենսամակարդակը, որովհետև տնտեսական աճը հանգեցնում է երկրում ընդհանուր կենսամակարդակի բարելավմանը, սակայն անպատասխան է մնում այն հարցը, թե եկամտային որ խմբերի եկա-

մուտներն են առավելապես աճել: Այլ կերպ ասած՝ հարկավոր է գնահատել, երկրում անհավասարության մակարդակն աճում է, թե՞ նվազում:

Ատենախոսության թեման արդիական է, քանի որ ներկայումս Հայաստանում կարևորվում են բնակչության զարգացման նաև ոչ եկամտային բաղադրիչները (առողջությունը, հանգիստը, կրթությունը, զբաղվածությունը, սոցիալիզացիան և այլն): Այս ամենը հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է բացահայտել և մոդելավորել այս գործոնների աճի, ինչպես նաև դրանց ու բնակչության կենսամակարդակի միջև կապի բարելավման հնարավորությունները:

Հետազոտության նպատակը և հիմնական խնդիրները

Հետազոտության նպատակն է գնահատել Հայաստանի Հանրապետության բնակչության կենսամակարդակն ու դրա աճի ուղիները: Նշված նպատակի իրագործման համար ատենախոսության շրջանակներում առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

- նկարագրել և ուսումնասիրել բնակչության կենսամակարդակն արտացոլող հիմնական ցուցանիշները,
- ուսումնասիրել և ներկայացնել եկամուտների անհավասարության չափման տարբեր մեթոդներ ու մոտեցումներ, նկարագրել դրանց գործիքակազմը, ինչպես նաև համեմատական կարգով դրանց բնորոշ առավելություններն ու թերությունները,
- ուսումնասիրել համեմատաբար նոր և համապատասխան գրականության մեջ դեռևս քիչ քննարկված անհավասարության գնահատման Պալմայի մեթոդը,
- բացահայտել Հայաստանում աշխատավարձերի տարբերության հիմնական պատճառները, ինչպես նաև գնահատել տնտեսական և սոցիալական մի շարք գործոնների ազդեցությունն աշխատավարձի մակարդակի վրա,
- վերլուծել Հայաստանում տնտեսական աճի և մարդկային զարգացման միջև փոխկապվածությունները, ինչպես նաև էմպիրիկ մեթոդներով բացահայտել այդ փոխադարձ կապի բնույթը,
- պարզել Հայաստանում անհավասարության մակարդակի և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների կապի բնույթը, ինչպես նաև էմպիրիկ մեթոդներով գնահատել այս և մի շարք այլ գործոնների ազդեցությունը անհավասարության մակարդակի վրա:

Ատենախոսության կառուցվածքը և բովանդակությունը

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք հիմնական գլուխներից, եզրակացություններից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածներից: Ատենախոսության տեքստը շարադրված է 120 տպագիր էջի վրա՝ առանց հավելվածների: Աշխատանքում ներկայացված են 21 աղյուսակ և 24 գծապատկեր, իսկ վերջում՝ թվով 4 հավելվածներ:

Ատենախոսության **«Ներածություն»** բաժնում հեղինակը հիմնավորել է թեմայի արդիականությունը, ձևակերպել է հետազոտության նպատակն ու առաջադրված խնդիրները, ներկայացրել է ուսումնասիրության օբյեկտն ու առարկան, տեսական, մեթոդաբանական և տեղեկատվական հիմքերը, հիմնական արդյունքներն ու գիտական նորույթները, դրանց գործնական նշանակությունը, ինչպես նաև ատենախոսության կառուցվածքն ու ծավալը:

Ատենախոսության առաջին՝ **«Բնակչության կենսամակարդակի փոփոխությունը գնահատող ցուցանիշները»** գլխում, հեղինակը նախ բնութագրել է բնակչության կենսամակարդակի աճը, այնուհետև ներկայացրել է տարբեր ցուցանիշներ, որոնք օգտագործվում են միջազգային կազմակերպությունների կողմից՝ բնակչության կենսամակարդակի գնահատման համար: Աշխատանքի առաջին գլուխը եզրափակվել է ՀՀ բնակչության կենսամակարդակն արտացոլող հիմնական ցուցանիշների վերլուծությամբ: Ուսումնասիրվել են ՀՀ բնակչության եկամուտներն ու ծախսերը, ինչպես նաև կատարվել է զարգացման մակարդակի, անհավասարության և կենսամակարդակի ցուցանիշների միջազգային համեմատական վերլուծություն ՀՀ, ԵԱՏՄ և հարևան երկրների միջև: Որպես գործիքակազմ է ընտրվել ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագրի կողմից առաջարկվող ինդեքսների խումբը:

Ատենախոսության երկրորդ՝ **«Բնակչության կենսամակարդակի անհավասարության գնահատումը»** գլխում, հեղինակը նախ ներկայացրել է բնակչության եկամուտների անհավասարության չափման տարբեր մեթոդներ ու մոտեցումներ՝ նկարագրելով գործիքակազմերը, ինչպես նաև, համեմատական կարգով՝ նրանց բնորոշ առավելություններն ու թերությունները: Քննարկված մեթոդներից հեղինակն առանձնացրել է Պալմայի գործակիցը, որը եկամուտների բաշխման անհավասարության չափման արդյունավետ մեթոդ է և համապատասխան գրականության մեջ դեռևս բավարար

չափով ուսումնասիրված չէ: Պալմայի գործակիցը հաշվարկվում է 10% ամենաբարձր և 40% ամենացածր եկամուտների հարաբերությամբ: Աշխատանքի երկրորդ գլուխը եզրափակվել է ՀՀ բնակչության եկամուտների բաշխման անհավասարության վերլուծությամբ, ինչի համար կիրառվել են Պալմայի և Աթկինսոնի ինդեքսները:

Ատենախոսության երրորդ՝ «**ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի աճի տնտեսամաթեմատիկական վերլուծությունը**» գլխում, հեղինակի կողմից բացահայտվել են Հայաստանում աշխատավարձերի տարբերության հիմնական պատճառները, ինչպես նաև գնահատվել են տնտեսական և սոցիալական մի շարք գործոնների ազդեցություններն աշխատավարձի մակարդակի վրա: Այս հետազոտության համար կատարվել է Մինչերի՝ աշխատավարձերի մոդելի տեղայնացում: Հաջորդիվ ուսումնասիրվել է Հայաստանում տնտեսական աճի և մարդկային զարգացման միջև փոխադարձ կապը: Այդ նպատակով հեղինակի կողմից կառուցվել են երկու ռեգրեսիոն մոդելներ, որոնցից մեկը բնութագրում է տնտեսական աճի ազդեցությունը մարդկային զարգացման դինամիկայի վրա, իսկ երկրորդը՝ հակառակը: Հաջորդիվ գնահատվել է ՕՈՒՆ-ի և մի շարք այլ ցուցանիշների ազդեցությունը Հայաստանում եկամուտների բաշխման անհավասարության մակարդակի վրա, ինչի համար, որպես անհավասարության ցուցանիշ, հեղինակն օգտագործել է Պալմայի գործակիցը:

Ատենախոսության «**Եզրակացություններ**» բաժնում հեղինակը ներկայացրել է հետազոտության հիմնական արդյունքները և կատարել առաջարկություններ ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի աճի վերաբերյալ:

Աշխատանքի հիմնական գիտական արդյունքները և գիտագործնական նշանակությունը

Ատենախոսության շրջանակներում կատարված հետազոտությունների և վերլուծությունների ընթացքում ստացվել են տեսական, մեթոդաբանական և գործնական արժեք ունեցող մի շարք արդյունքներ, որոնցից, որպես գիտական նորույթ՝ առանձնանում են հետևյալ կետերը.

- Հիմնավորվել է, որ միջին դեցիլները գրավում են ընդհանուր եկամտի կեսը, և այդ խմբերում եկամտի մասնաբաժինը համեմատաբար կայուն է: Էմպիրիկ մեթոդներով բացահայտվել է, որ Պալմայի գործակիցը, ներառելով ավելի քիչ

տեղեկատվություն, ի զորու է բացատրել Ջինիի գործակցի տատանումները գրեթե 100%-ով:

- Ձևավորվել է աշխատավարձի մակարդակի և դրա վրա ազդող տարբեր տնտեսական ու սոցիալական գործոնների ազդեցության մոդել: Գնահատվել է նախ ամբողջ աշխատուժը, այնուհետև տարբեր կրթական մակարդակ ունեցող աշխատուժը:
- Ավտոռեգրեսիվ բաշխված լագի (ARDL) մեթոդով գնահատվել է Հայաստանում տնտեսական աճի և մարդկային զարգացման միջև փոխադարձ կապը: Բացահայտվել է, որ մարդկային զարգացման ազդեցությունն ավելի մեծ է տնտեսական աճի վրա, քան հակառակ ազդեցությունը, ինչը նշանակում է, որ առողջության և կրթության բարելավումներն ավելի ինտենսիվ են ազդում եկամուտների աճի վրա, քան եկամուտների աճը՝ առողջության և կրթության բարելավումների:
- Գնահատվել է Հայաստանում օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների, ինչպես նաև մի շարք այլ գործոնների ազդեցությունը անհավասարության մակարդակի փոփոխության վրա: Որպես անհավասարության ցուցանիշ՝ կիրառվել է Պալմայի գործակիցը, որը ոչ շատ տարածված և նոր գործիք է:
- Բացահայտվել է, որ Հայաստանում ՕՈՒՆ-ի և եկամուտների անհավասարության միջև կապը բնութագրվում է շրջված U-աձև կորի միջոցով: Հիմնավորվել է, որ ՕՈՒՆ-ը սրում է եկամուտների անհավասարությունը, սակայն գոյություն ունի շրջման կետ, որից հետո ՕՈՒՆ-ի հետագա աճը կնվազեցնի այն: Ըստ ստացված գնահատականների՝ Հայաստանը կհասնի շրջադարձային այդ կետին, երբ ՕՈՒՆ-ի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում գերազանի 19%-ի շեմը:

Ատենախոսության շրջանակներում կատարված վերլուծությունների արդյունքները կարող են նպաստել բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման հիմնախնդրի՝ առավել խորությամբ ընկալմանը: Ստացված արդյունքներն ու եզրահանգումները կարող են կիրառվել պետական կառույցների կողմից սոցիալ-տնտեսական քաղաքականություն մշակելու, մարդկային զարգացումը խթանելու, ինչպես նաև երկրում անհավասարությունը մեղմելուն ուղղված հստակ քաղաքականություն մշակելու համար: Բնակչության միջև եկամուտների բաշխման անհավասարության չափման Պալմայի գործա-

կիցը, որպես անհավասարության մակարդակն արտացոլող այլընտրանքային մեթոդ, կարող է կիրառվել ՀՀ Վիճակագրական կոմիտեի կողմից՝ «Հայաստանի սոցիալական պատկերը և աղքատությունը» տարեկան պարբերականությամբ հրապարակվող վիճակագրական-վերլուծական զեկույցներում:

Դիպոզիտներ արենախոսության վերաբերյալ

1. Հեղինակն ուսումնասիրել է ՀՀ բնակչության աշխատավարձերի մակարդակը պայմանավորող գործոնները: Հետաքրքիր կլիներ, եթե ատենախոսն ուսումնասիրեր աշխատողների աշխատավարձերն առանձին. աշխատողներ, որոնք ավարտել են բուհը մինչև 1995 թ., և աշխատողներ, որոնք ավարտել են բուհը 1995 թվականից հետո: Այս դեպքում հնարավոր կլիներ կատարել ինչպես կրթության համեմատական վերլուծություն, այնպես էլ ուսումնասիրել մինչև 1995 թ. բուհն ավարտած մասնագետների ադապտացումը նոր աշխատանքային շուկայի պայմաններում:
2. Հեղինակը էջ 84-96-ում ուսումնասիրել է տնտեսական աճի և մարդկային կապիտալի զարգացման փոխկապակցվածությունը՝ հետազոտելով մարդկային զարգացման ինդեքսի, ՀՆԱ-ի և ՕՌԽՆ-ի ժամանակային շարքերը, ինչի շնորհիվ բացահայտել է ուսումնասիրվող գործոնների կախվածությունը ժամանակի առումով: Հետազոտությունը կարող էր առավել լիարժեք լինել, եթե հեղինակն առաջարկեր ուսումնասիրվող գործոնների եռանկյունաչափական մոդելները և դրանց հիման վրա վերլուծեր այդ մոդելների տնտեսագիտական իմաստը:
3. Հեղինակը էջ 97-108-ում ուսումնասիրել է ՕՌԽՆ-ի և եկամուտների անհավասարության միջև կապը և առաջարկել է այդ կապը բնութագրող կորը: Սակայն հետաքրքիր կլիներ, եթե ատենախոսը ներկայացներ ՕՌԽՆ-ի և եկամուտների կախվածությունը ժամանակից, և կատարեր նշված ժամանակային շարքերի դինամիկայի համեմատական վերլուծություն: Ավելին, եթե նշված հետազոտությունը կատարվեր զարգացած և զարգացող երկրների օրինակով, ապա հնարավոր կլիներ բացահայտել առաջացող տարբերությունները:

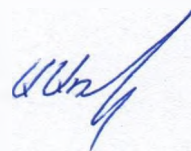
Եզրակացություն

Նշված դիտողությունները չեն նսեմացնում ատենախոսության արժանիքները, այլ հետապնդում են հեղինակի հետագա հետազոտությունների որակի բարելավման նպատակ: Ռոմիկ Ղազարյանի ատենախոսությունն ինքնուրույն հետազոտություն է, որում առաջադրվել և լուծվել են հանրապետության համար կարևորություն ունեցող որոշ արդիական խնդիրներ:

Հետազոտության հիմնական արդյունքները հրապարակված են հեղինակի 7 գիտական հոդվածներում, իսկ ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է ուսումնասիրության բովանդակությանը և արտացոլում է աշխատանքի հիմնական դրույթներն ու արդյունքները:

Ռոմիկ Ղազարյանի՝ «ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի աճի ուղիների տնտեսամաթեմատիկական գնահատումը» թեմայով ատենախոսությունը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետությունում գիտական աստիճանաշնորհման կանոնակարգի 6-րդ և 7-րդ կետերի պահանջներին, իսկ հեղինակն արժանի է Ը.00.08 «Տնտեսության մաթեմատիկական մոդելավորում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը:

**Պաշտոնական ընդդիմախոս,
տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր՝**



Ա. Հ. Առաքելյան

Ա. Հ. Առաքելյանի ստորագրության իսկությունը հաստատում եմ

**ԵՊՀ գիտական քարտուղար,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու**



Մ. Վ. Հովհաննիսյան

«17» հունվարի 2023 թ.